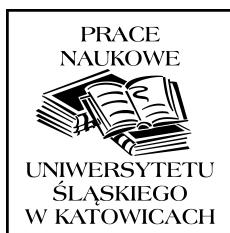

„Przymierze miłości małżeńskiej”
Jana Pawła II
idea małżeństwa kanonicznego

*Ojcu Świętemu
Wielkiemu Polakowi
w hołdzie*

NR 2725

Ks. Andrzej Pastwa

„Przymierze miłości małżeńskiej”
Jana Pawła II
idea małżeństwa kanonicznego

Redaktor serii: Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego
Józef Budniak

Recenzent
Bronisław W. Zubert OFM

Publikacja będzie dostępna – po wyczerpaniu nakładu – w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wstęp	15
R o z d z i a ł 1	
Idea filozofa i teologa. Zgłębienie antropologiczno-teologicznych podstaw przymierza miłości małżeńskiej	21
1.1. Antropologiczny fundament współczesnej doktryny małżeńskiej	21
1.1.1. Transcendencja osoby	23
1.1.2. Osoba w wymiarze daru	32
1.1.3. Małżeńska <i>communio personarum</i>	41
1.2. Przymierze małżeńskie w optyce sakramentalno-eklejzologicznej	51
1.2.1. Sakrament najpierwotniejszy	53
1.2.2. Sakrament Nowego Przymierza	61
1.2.3. Sakramentalne przymierze miłości a wymiar świętości	70
1.3. Personalistyczna wizja małżeństwa: idealizm czy realizm?	80
1.3.1. „Na tropie antytezy pomiędzy indywidualizmem a personalizmem”	81
1.3.2. W świetle natury	84
1.3.3. W blasku Tajemnicy trynitarnej	87
1.4. Teologiczno-prawny walor miłości małżeńskiej	92
1.4.1. Horyzont antropologiczny	93
1.4.2. Teologia miłości małżeńskiej	97
1.4.3. Prawny wymiar miłości małżeńskiej	104
R o z d z i a ł 2	
Idea najwyższego prawodawcy. Adekwatna recepcja magisterium Soboru Watykańskiego II o małżeństwie	111
2.1. Jedność i nierozerwalność – istotne przymioty małżeństwa	111

2.1.1. Od integralnej wizji osoby...	113
2.1.2. Ku integralnej wizji „komunii osób” w przymierzu małżeńskim	117
2.1.3. Istotne przymioty <i>totius vitae consortium</i>	122
2.2. Dobro małżonków i dobro potomstwa – instytucjonalne cele małżeństwa	126
2.2.1. Małżeństwo jako analogia trynitarna	127
2.2.2. Dobro małżonków.	131
2.2.3. Dobro potomstwa	135
2.3. Sakramentalność małżeństwa: <i>in fieri</i> oraz <i>in facto esse</i>	139
2.3.1. Sakramentalność Kościoła a sakrament małżeństwa	141
2.3.2. Chrzest a sakrament małżeństwa	145
2.3.3. Eucharystia a sakrament małżeństwa	149
2.4. <i>Matrimoniale foedus</i> (kan. 1055 § 1, kan. 1057)	156
2.4.1. Wymiar osobowy	157
2.4.2. Wymiar sakramentalny	159
2.4.3. Wymiar eklezjalny.	162
2.4.4. Wymiar prawny	166
2.5. <i>Consortium totius vitae</i> (kan. 1055 § 1)	171
2.5.1. <i>Foedus</i> kluczowym pojęciem kościelnej doktryny małżeńskiej	172
2.5.2. <i>Coniunctio – communio – consortium</i> w prawnej identyfikacji „wspólnoty całego życia”	177
2.6. <i>Communio</i> a prawne ujęcie małżeństwa	183
2.6.1. <i>Communio personarum</i> – duchowa przestrzeń przymierza małżeńskiego	185
2.6.2. „Małżeńska” realizacja <i>communio Ecclesiae</i>	189
2.6.3. <i>Communio</i> a <i>consortium totius vitae</i> (kan. 1055 § 1)	194
 R o z d z i a ł 3	
Idea najwyższego sędziego kościelnego. Wierność prawdzie bezwzględnym wymogiem kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa	203
3.1. <i>Caritas</i> fundamentem kościelnego wymiaru sprawiedliwości. U teologicznych podstaw procesu małżeńskiego	203
3.1.1. <i>Iustitia</i> w perspektywie <i>Caritas</i> : sprawiedliwość chrześcijańska .	205
3.1.2. <i>Equitas canonica</i> – adekwatny instrument procesowego uzgadniania <i>bonum commune</i> z <i>bonum personae</i>	209
3.1.3. Kryterium diakonii w ministerialnej posłudze prawdzie w procesie małżeńskim	212
3.2. Prawo do obrony i swobodnego dostępu do adwokata. Systemowe gwarancje realizacji praw podmiotowych stron w procesie o nieważność małżeństwa	216
3.2.1. Godność osoby wyznacznikiem procesowej ochrony-promocji praw podmiotowych	218
3.2.2. Prawo do obrony	223
3.2.3. Prawo do adwokata	230

3.3. <i>Sacerdos iustitiae veritatem de matrimonio dicit.</i> Eklezjologiczne przesłanki specyfiki urzędu sędziego kościelnego	235
3.3.1. <i>Diaconia</i> – drugie imię urzędu	235
3.3.2. W służbie <i>persona humana/christiana</i>	240
3.3.3. ... et <i>communio Ecclesiae</i>	245
3.4. <i>Officium „proponendi et exponendi omnia”</i> (kan. 1432) <i>in favorem veritatis</i> . Znaczenie <i>animadversones</i> obrońcy węzła w procesie o nieważność małżeństwa	247
3.4.1. Kontekst doktrynalny	247
3.4.2. <i>Defensor vinculi</i> – konieczny obrońca publicznego dobra wspólnoty kościelnej	250
3.4.3. <i>Animadversiones a specyfika ministerium veritatis</i> obrońcy węzła małżeńskiego	254
3.5. <i>Favor matrimonii et certitudo moralis</i> – strukturalne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa	259
3.5.1. Klucz do aplikacji kan. 1608 § 4: adekwatna hermeneutyka . .	259
3.5.2. Personalistyczny horyzont zasady <i>favor matrimonii</i>	265
3.5.3. <i>Certitudo moralis</i> – obiektywne kryterium sądowej deklaracji prawdy o małżeństwie	275
3.6. Promocja „hermeneutyki »odnowy zachowującej ciągłość«”. Walor współczesnych prawno-instytucjonalnych narzędzi wiernego poszukiwania prawdy w procesie małżeńskim	284
3.6.1. Znaczenie prawne <i>Instrukcji „Dignitas connubii”</i>	285
3.6.2. Znaczenie prawne orzecznictwa Roty Rzymskiej	297
3.6.3. Znaczenie prawne papieskich przemówień do Roty Rzymskiej .	304
Zakończenie	313
Bibliografia	319
Źródła	319
Literatura	325
Wykaz skrótów	341
Indeks osobowy	345
Zusammenfassung	351
Sommario	354

Inhaltsverzeichnis

Einleitung	15
Kapitel 1	
Die Idee des Theologen und Philosophen. Ergründung der anthropologisch-theologischen Voraussetzungen des ehelichen Liebesbundes .	21
1.1. Das anthropologische Fundament der gegenwärtigen Ehedoktrin	21
1.1.1. Transzendenz der Person	23
1.1.2. Person in ihrer Dimension als Gabe	32
1.1.3. Die eheliche <i>communio personarum</i>	41
1.2. Der Ehebund in der sakramental-ekklesiologischen Sicht	51
1.2.1. Ur-Sakrament	53
1.2.2. Sakrament des Neuen Bundes	61
1.2.3. Der sakmentale Bund und die Dimension der Heiligung	70
1.3. Personalistische Sicht der Ehe: Idealismus oder Realismus?	80
1.3.1. „Auf der Suche nach einer Antithese: Individualismus vs. Personalismus“	81
1.3.2. Die Ehe im Lichte der Natur	84
1.3.3. Die Ehe im Lichte des Trinitätsgeheimnisses	87
1.4. Die theologisch-juristische Dimension der ehelichen Liebe	92
1.4.1. Der anthropologische Horizont	93
1.4.2. Die Theologie der ehelichen Liebe	97
1.4.3. Die rechtliche Dimension der ehelichen Liebe	104
Kapitel 2	
Die Idee des allerhöchsten Gesetzgebers. Die sachgemäße Rezeption des Magisteriums des Vaticanum II. von der Ehe	111
2.1. Die Einheit und die Unaflöslichkeit – wesentliche Eheeigenschaften .	111

2.1.1. Von der integralen Vision der Person...	113
2.1.2. Zur integralen Vision der „Kommunion der Personen“ in ehelichen Bund	117
2.1.3. Die wesentlichen Eigenschaften der <i>totius vitae consortium</i>	122
2.2. Das Wohl der Ehegatten und das Wohl der Nachkommenschaft – institutionelle Zwecke der Ehe	126
2.2.1. Die Ehe und deren Analogie zur Trinität	127
2.2.2. Das Wohl der Ehegatten	131
2.2.3. Das Wohl der Nachkommenschaft	135
2.3. Die Sakramentalität der Ehe <i>in fieri</i> sowie <i>in facto esse</i>	139
2.3.1. Die Sakramentalität der Kirche und das Ehesakrament	141
2.3.2. Die Taufe und das Ehesakrament	145
2.3.3. Die Eucharistie und das Ehesakrament	149
2.4. <i>Matrimoniale foedus</i> (can. 1055 § 1, can. 1057)	156
2.4.1. Die personale Dimension	157
2.4.2. Die sakramentale Dimension	159
2.4.3. Die ekklésiale Dimension	162
2.4.4. Die rechtliche Dimension	166
2.5. <i>Consortium totius vitae</i> (can. 1055 § 1)	171
2.5.1. <i>Foedus</i> als ein Schlüsselbegriff der kirchlichen Ehedoktrin	172
2.5.2. <i>Coniunctio – communio – consortium</i> in der juristischen Sicht der „Gemeinschaft des ganzen Lebens“	177
2.6. <i>Communio</i> und die Rechtsauffassung der Ehe	183
2.6.1. <i>Communio personarum</i> – die geistige Dimension des Ehebundes	185
2.6.2. Die Verwirklichung der <i>communio Ecclesiae</i> in der Ehe	189
2.6.3. <i>Communio</i> und das <i>consortium totius vitae</i> (can. 1055 § 1)	194

Kapitel 3

Die Idee des allerhöchsten Kirchenrichters. Die Treue gegenüber der Wahrheit als eine unerlässliche Bedingung des kanonischen Ehenichtigkeitsverfahrens	203
3.1. <i>Caritas</i> als das Fundament der kirchlichen Rechtsprechung. Die theologischen Grundlagen des Eheprozesses.	203
3.1.1. <i>Iustitia</i> vor dem Hintergrund der <i>Caritas</i> : die christliche Gerechtigkeit	205
3.1.2. <i>Equitas canonica</i> – ein adäquates Instrument der prozessuellen Abstimmung des <i>bonum commune</i> und des <i>bonum personae</i>	209
3.1.3. Das Kriterium der Diakonie im ministerialen Dienst an der Wahrheit im Eheprozess	212
3.2. Das Recht auf Verteidigung und freie Wahl des Anwaltes. Systemgarantien für die Sicherung der individuellen Rechte der Prozessparteien im Ehenichtigkeitsverfahren	216
3.2.1. Die Würde der Person als ein Bezugspunkt für den prozessualen Schutz/Sicherung der individuellen Rechte	218
3.2.2. Das Recht auf Verteidigung	223

3.2.3. Das Recht, sich durch einen Anwalt vertreten zu lassen	230
3.3. <i>Sacerdos iustitiae veritatem de matrimonio dicit.</i> Ekklesiologische Vor- aussetzungen der spezifischen Beschaffenheit des Amtes eines kirch- lichen Richters	235
3.3.1. <i>Diaconia</i> – der andere Name des Richteramtes.	235
3.3.2. Der Dienst an der <i>Persona humana/christiana...</i>	240
3.3.3. ... und an der <i>communio Ecclesiae</i>	245
3.4. <i>Officium „proponendi et exponendi omnia“</i> (can. 1432) <i>in favorem ve- ritatis.</i> Die Bedeutung der <i>Animadversiones</i> des Bandverteidigers im Ehenichtigkeitsverfahren	247
3.4.1. Der doktrinale Kontext	247
3.4.2. <i>Defensor vinculi</i> – ein notwendiger Verteidiger des Gemein- wohls einer kirchlichen Gemeinschaft.	250
3.4.3. <i>Animadversiones</i> und die spezifische Beschaffenheit des <i>mini- sterium veritatis</i> eines Bandverteidigers	254
3.5. <i>Favor matrimonii et certitudo moralis</i> – die Grundpfeiler der Prozesste- leologie im Ehenichtigkeitsprozess	259
3.5.1. Ein Schlüssel zur Anwendung des can. 1608 § 4: eine adäquate Hermeneutik	259
3.5.2. Der personalistische Horizont des Prinzips <i>favor matrimonii</i> . .	265
3.5.3. <i>Certitudo moralis</i> – ein objektives Kriterium der gerichtlichen Deklaration über die Wahrheit von der Ehe	275
3.6. Befürwortung einer „Hermeneutik“ der Erneuerung unter Wahrung der Kontinuität“. Die Bedeutung der gegenwärtigen institutionellen Rechts- mittel für die getreue Suche nach Wahrheit im Eheprozess	284
3.6.1. Die juristische Relevanz der <i>Instruktion „Dignitas connubii“</i> . .	285
3.6.2. Die juristische Relevanz der Rechtsprechung der Römischen Rota	297
3.6.3. Die juristische Relevanz der päpstlichen Rota-Ansprachen . .	304
Schlusswort	313
Bibliografie	319
Quellenverzeichnis.	319
Literaturverzeichnis	325
Abkürzungsverzeichnis	341
Namenverzeichnis	345
Zusammenfassung	351
Sommario	354

Indice

Premessa	15
Capitolo 1	
L'idea del filosofo e del teologo. Approfondimento dei principi antropologico-teologici del patto dell'amore coniugale	21
1.1. Il fondamento antropologico della dottrina contemporanea del matrimonio	21
1.1.1. La trascendenza della persona	23
1.1.2. La persona nella dimensione del dono	32
1.1.3. Il matrimonio come <i>communio personarum</i>	41
1.2. Il patto coniugale nell'ottica sacramentalistico-ecclesiológica	51
1.2.1. Il sacramento primordiale	53
1.2.2. Il sacramento della Nuova Alleanza	61
1.2.3. Il patto sacramentale dell'amore e la dimensione della santità .	70
1.3. La visione personalistica del matrimonio: l'idealismo o il realismo? .	80
1.3.1. „Sulle orme dell'antitesi tra l'individualismo e il personalismo”.	81
1.3.2. Alla luce della natura	84
1.3.3. Nello splendore del Mistero Trinitario	87
1.4. Il valore teologico-giuridico dell'amore coniugale	92
1.4.1. L'orizzonte antropologico	93
1.4.2. La teologia dell'amore coniugale	97
1.4.3. La dimensione giuridica dell'amore coniugale	104
Capitolo 2	
L'idea del supremo legislatore. Una ricezione adeguata del magistero sul matrimonio del Concilio Vaticano II	111
2.1. L'unità e l'indissolubilità – proprietà essenziali del matrimonio . .	111

2.1.1. Dalla visione integrale della persona...	113
2.1.2. Verso la visione integrale della „comunità di persone” nel patto coniugale	117
2.1.3. Le proprietà essenziali della <i>totius vitae consortium</i>	122
2.2. Il bene dei coniugi e il bene dei figli – gli scopi istituzionali del matrimonio	126
2.2.1. Il matrimonio come analogia trinitaria	127
2.2.2. Il bene dei coniugi	131
2.2.3. Il bene dei figli.	135
2.3. La sacramentalità del matrimonio <i>in fieri</i> e <i>in facto esse</i>	139
2.3.1. La sacramentalità della Chiesa e il sacramento del matrimonio .	141
2.3.2. Il battesimo e il sacramento del matrimonio	145
2.3.3. L’Eucaristia e il sacramento del matrimonio	149
2.4. <i>Matrimoniale foedus</i> (can. 1055 § 1, can. 1057)	156
2.4.1. La dimensione personale	157
2.4.2. La dimensione sacramentale	159
2.4.3. La dimensione ecclesiale	162
2.4.4. La dimensione giuridica	166
2.5. <i>Consortium totius vitae</i> (can. 1055 § 1)	171
2.5.1. <i>Foedus</i> come concetto chiave nella dottrina matrimoniale della Chiesa	172
2.5.2. <i>Coniunctio – communio – consortium</i> nel riconoscimento giuridico della „comunità per tutta la vita”	177
2.6. <i>Communio</i> e la dimensione giuridica del matrimonio	183
2.6.1. <i>Communio personarum</i> – lo spazio spirituale del patto dell’amore coniugale	185
2.6.2. La realizzazione „coniugale” della <i>communio Ecclesiae</i>	189
2.6.3. <i>Communio</i> e <i>consortium totius vitae</i> (can. 1055 § 1)	194

Capitolo 3

L’idea del supremo giudice ecclesiastico. La fedeltà alla verità come requisito assoluto del processo canonico di nullità di matrimonio	203
3.1. <i>Caritas</i> come fondamento della giustizia ecclesiastica. I principi teologici del processo di matrimonio	203
3.1.1. <i>Iustitia</i> nella prospettiva <i>Caritas</i> : la giustizia cristiana	205
3.1.2. <i>Equitas canonica</i> – uno strumento adeguato per il riconoscimento processuale di <i>bonum commune</i> e <i>bonum personae</i>	209
3.1.3. Il criterio di diaconia nel servizio ministeriale alla verità nel processo di nullità del matrimonio	212
3.2. Il diritto alla difesa e il diritto di avvalersi liberamente dell’assistenza di un avvocato. Le garanzie del sistema per la realizzazione del diritto soggettivo delle parti nel processo di nullità di matrimonio	216
3.2.1. La dignità della persona come determinante per la protezione-promozione dei diritti soggettivi	218
3.2.2. Il diritto alla difesa	223

3.2.3. Il diritto al difensore	230
3.3. <i>Sacerdos iustitiae veritatem de matrimonio dicit.</i> Le premesse ecclesiologiche della specificità dell'ufficio del giudice ecclesiastico	235
3.3.1. <i>Diaconia</i> – il secondo nome dell'ufficio	235
3.3.2. Al servizio della <i>persona humana/christiana</i>	240
3.3.3. ... et <i>communio Ecclesiae</i>	245
3.4. <i>Officium „proponendi et exponendi omnia”</i> (can. 1432) <i>in favorem veritatis</i> . Il valore <i>animadversiones</i> del difensore del vincolo nel processo di nullità di matrimonio	247
3.4.1. Il contesto dottrinale	247
3.4.2. <i>Defensor vinculi</i> – il difensore indispensabile del bene pubblico della comunità della Chiesa	250
3.4.3. <i>Animadversiones</i> e la specificità del <i>ministerium veritatis</i> del difensore del vincolo matrimoniale	254
3.5. <i>Favor matrimonii et certitudo moralis</i> – i pilastri strutturali della teologia del processo di nullità di matrimonio	259
3.5.1. La chiave per l'applicazione del can. 1608 § 4: l'ermeneutica adeguata	259
3.5.2. L'orizzonte personalistico del principio <i>favor matrimonii</i>	265
3.5.3. <i>Certitudo moralis</i> – il criterio oggettivo della dichiarazione giudiziale della verità del matrimonio	275
3.6. La promozione della „ermeneutica »del rinnovamento nella continuità“». Il valore degli strumenti giuridico-istituzionali moderni per una fedele ricerca della verità nel processo di matrimonio	284
3.6.1. Il valore giuridico dell' <i>Istruzione „Dignitas connubii”</i>	285
3.6.2. Il valore della giurisprudenza della Rota Romana	297
3.6.3. Il valore giuridico delle allocuzioni papali alla Rota Romana .	304
Conclusione	313
Bibliografia	319
Bibliografia delle fonti	319
Bibliografia della letteratura	325
Abbreviazioni e sigle	341
Indice dei nomi	345
Zusammenfassung	351
Sommario	354

Wstęp

Dwa świadectwa o papieżu Janie Pawle II. Pierwsze, wydane przez Jego następcę na Stolicy Piotrowej Benedykta XVI: „Żaden papież nie pozostawił nam tak wielkiej liczby tekstów jak on; żaden z poprzednich papieży nie mógł jak on podróżować po całym świecie i bezpośrednio przemawiać do ludzi na wszystkich kontynentach. Na koniec przyszło mu iść drogą cierpienia i milczenia. Zachowaliśmy w pamięci niezataarte obrazy z Niedzieli Palmowej, kiedy to papież z gałązką oliwną w dłoni, z widocznym cierpieniem błogosławił nam z okna w imię Chrystusa, który wkrótce miał wkroczyć na drogę krzyżową. [...] Ojciec Święty przez swoje słowa i dzieła obdarzył nas wielkimi darami”¹. I drugie świadectwo – wspomnienie nunciusza apostolskiego w Polsce arcybiskupa Józefa Kowalczyka: „W roku 1983, Ojciec Święty przed podpisaniem *Kodeksu prawa kanonicznego* stwierdził: »ja muszę doskonale poznać treść tego dokumentu«. Stworzył specjalną komisję. Odbywały się okresowe spotkania z Ojcem Świętym, na których czytano kanon po kanonie i prowadzono dyskusje na temat sformułowań, które wyrażone w języku prawniczym nie miały być zrozumiałe dla wszystkich. Tą drogą Ojciec Święty poznał i przedyskutował wszystkie zapisy *Kodeksu prawa kanonicznego* [...]. Potem napisał do niego wstęp, własnoręcznie z pewnymi wykropkowanymi miejscami, prosząc, aby specjaliści dokonali niezbędnych uzupełnień. Wprowadzenie do kodeksu z 1983 roku jest zatem tekstem napisanym

¹ Benedykt XVI: „Wydarzenia, które zachowamy w pamięci i sercu”. Przemówienie do kardynałów, biskupów i pracowników Kurtii Rzymskiej [22 XII 2005]. OsRomPol 2006, nr 2, s. 15.

przez Jana Pawła II w duchu soborowym z pominięciem stylu bizantyjskiego czy barokowego, jaki cechował wcześniejszy wstęp”².

Wczytując się w te nader żywe i barwne świadectwa bliskich współpracowników Papieża Polaka, zyskujemy być może jedną z ważniejszych odpowiedzi na pytanie: kim był, kim jest i kim pozostanie dla nas Jan Paweł II? Z niniejszych wspomnień wyłania się obraz opatrznosciowego Pasterza przełomu tysiącleci, który świadomie licznych bolączek i dehumanizacyjnych zagrożeń doby obecnej (obok pozytywnego dorobku współczesnej kultury), stawał sobie konsekwentnie jeden podstawowy cel: dotrzeć z Dobrą Nowiną do każdego człowieka. Nie jest więc dziełem przypadku, że ów Pasterz, zatroskany o kontynuację dzieła „odnowy” Soboru Watykańskiego II, niestrudzony egzegeta „znaków czasu” – świadomym tempa przemian społecznych i kulturowych zachodzących we współczesnym świecie – był szczególnie predysponowany, by stać się wyrazicielem i obrońcą idei godnych Proroka naszych czasów. Tylko papież otwierający swój pontyfikat pełną wiary w odkupionego człowieka encykliką *Redemptor hominis* (1979) mógł z taką ostrością stawiać niepokojącą diagnozę naszych czasów: „kryzysu wokół zagadnienia prawdy”³. Tylko gorliwy apostoł humanizmu, autor optymistycznej „teologii ciała” objawanej w niezapomnianym cyklu katechez małżeńskich: *Mężczyzną i nie-wiąstą stworzył ich* (1981–1984), miał wyjątkowy tytuł do tego, by – w ślad za przytoczoną tezą encykliki *Veritatis splendor* (1993) – otwarcie i bez ogródek identyfikować zjawisko narastania problemów wokół instytucji małżeństwa i rodziny jako najbardziej jaskrawy przejaw wymienionego „kryzysu prawdy”⁴.

Bezpośredni asumpt do uczczenia niniejszym opracowaniem pamięci wielkiego Polaka Karola Wojtyły – Ojca Świętego Jana Pawła II dało nie-trudne skądinąć do zweryfikowania przeświadczenie, że nic tak dobrze, jak papieskie umiłowanie prawdy wraz z pieczęciowicie dokonywaną lekturą „znaków czasu”, nie tłumaczy niebywałą wręcz ekspansji idei w nauce *de matrimonio*, jaką nam pozostawił. Tej ważnej – jak się wydaje – konstatacji już na wstępie wypada nadać kształt hipotezy roboczej o niebagatelnym wkładzie Jana Pawła II w rozwój doktryny małżeńskiej w trzech kluczowych obszarach: chrześcijańskiej antropologii, teologii i prawa kanonicznego. Logiczną konsekwencją przyjętych supozycji będzie skupienie uwagi na soborowym i posoborowym Magisterium o osobie ludzkiej

² J. K o w a l c z y k: *Jan Paweł II – pasterz i prawodawca*. W: *Jan Paweł II prawodawca i sługa prawa Bożego*. Red. R. S z t y c h m i l e r. Olsztyn 2006, s. 11.

³ VS, n. 32.

⁴ I o a n n e s P a u l u s s II: *Litterae Familiis „Gratissimam sane”* [2 II 1994]. AAS 1994, s. 891, n. 13.

i małżeńskiej „komunii osób” – ze szczególnym uwzględnieniem całego okresu pontyfikatu Jana Pawła II. Stąd też będzie wynikać dążenie do zachowania właściwej proporcji w doborze materiału źródłowego. Składają się nań m.in. dokumenty ostatniego Soboru, a zwłaszcza wspomniana *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świetle współczesnym*, encykliki, przemówienia i dokumenty papieskie, wśród których ważne miejsce winny zająć adhortacja *Familiaris consortio* (1981), wspomniany cykl katechez małżeńskich, listy apostolskie: *Mulieris dignitatem* (1988) i *Gratissimam sane* (1994), czy w końcu encyklika *Evangelium vitae* (1995). Przedmiotem analiz będzie również – i to w możliwie szerokim zakresie – specjalne magisterium papieskie skierowane do świata kanonistyki (zwłaszcza przedstawicieli orzecznictwa kościelnego), a mianowicie przemówienia Jana Pawła II do Rady Rzymskiej z lat 1979–2005. Z kolei penetracja bogatej literatury teologicznej i kanonistycznej wymaga przyjęcia nieodzownych założeń metodologicznych. O ile przedmiot badań w pełni uzasadnia wykorzystanie w pracy szeroko pojętych metod: analitycznej (m.in. analityczno-porównawczej czy analityczno-krytycznej) oraz syntetyczno-opisowej, o tyle uznanie odrębności metody kanonistycznej od teologicznej domagać się będzie uwzględnienia – w dwóch wydzielonych obszarach analiz – własnej specyfiki zarówno egzegezy i hermeneutyki teologicznej, jak i hermeneutyki kanonistycznej.

Tytuł opracowania: *Przymierze miłości małżeńskiej* wskazuje na ważną, choć nie zawsze dość konsekwentnie promowaną, teologiczną prawdę o konstytuowaniu się nierozerwalnego związku mężczyzny i kobiety: to Trójjedyny Bóg – każdorazowo i niezmiennie – wychodzi z inicjatywą przymierza, obdarza dwoje oblubieńców łaską powołania do małżeństwa i zaprasza ich do przymierza miłości z sobą – przymierza, budowanego na podwalinach świadomego i wolnego wyboru nupturientów w momencie wyrażania zgody małżeńskiej. Owszem, Bożą aktywność w konstytuowaniu się tego „świętego związku”⁵ (z samej natury) wyraża najdobitniej – w małżeństwie chrześcijańskim – bezpośrednie działanie Chrystusa, który wprowadza miłosną jedność ochrzczonych małżonków w samo centrum Jego Przymierza z Kościółem. Podtytuł opracowania jest świadectwem tego, jak wielką rolę w małżeńskiej doktrynie Jana Pawła II odgrywa formuła „przymierza miłości małżeńskiej”. Usytuowanie tej formuły w węzłowym 11. numerze adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*⁶ podpowiada, że optymalnego do niej komentarza należy szukać na kolejnych stronach papieskiego dokumentu. Gruntownej przeto analizy wymagać będą dalsze wypowiedzi Jana Pawła II, jak ta, że *caritas małżeń-*

⁵ KDK, n. 48.

⁶ FC, n. 11.

ska określa radykalnie istotę i zadania małżeństwa⁷, albo że miłość ta jest wewnętrzna zasadą, trwałą mocą i ostatecznym celem prawdziwej osobowej komunii mężezy i kobiety⁸. Tak zarysowany kierunek studium zostanie podjęty już od samego początku opracowania; tym bardziej, że – jak należy się spodziewać – uzyskane wyniki badawcze będą rzutować na dalszy ciąg prowadzonego dyskursu. Podział pracy odpowiada trzem – komplementarnym i przenikającym się – profilom twórczej aktywności Karola Wojtyły – Jana Pawła II we wspomnianym zakresie przedmiotowym.

Pierwszy rozdział stanowić będzie próbę „zmierzenia się” z zagadniением ideowego wkładu Papieża – Nauczyciela personalizmu w rozwój teologii małżeństwa. Bodaj nikt inny z taką wyrazistością jak On nie głosił wcześniejsiej, że Kościół, wierny misji promowania godności osoby, winien uwypuklać doniosłość tej instytucji, która – wyłaniając się z odwiecznie ukrytej w Bogu Tajemnicy – jest sercem i prawdziwym centrum cywilizacji miłości. Toteż realizacji przyjętego celu badawczego służyć będzie – jak należy domniemywać – odpowiedź na pytanie, dlaczego Jan Paweł II, skutecznie odsłaniający antropologiczną i teologiczną (zwłaszcza eklezjologiczną) głębię komunii małżonków, z taką konsekwencją określa małżeństwo jako „przymierze miłości małżeńskiej”.

Skoro identyfikacja magisterialnego nurtu odnowy doktryny *de matrimonio*, zainicjowanego nauką *Konstytucji „Gaudium et spes”*, nie może budzić żadnej wątpliwości, to trudno ignorować oczywisty postulat, że również w prawie kanonicznym małżeństwo powinno być prezentowane jako *institutum amoris coniugalis*. Drugi rozdział ukaże właśnie aktywność najwyższego kościelnego prawodawcy Jana Pawła II na rzecz adekwatnej recepcji magisterium Soboru Watykańskiego II o małżeństwie w kanonicznym porządku prawnym. Zostanie przy tym zasygnalizowana kwestia, w jak wielkim stopniu „wspólnota całego życia”⁹ (ukonstytuowana w przymierzu miłości, skierowana ku naturalnym celom: „dobru małżonków” oraz „zrodzeniu i wychowaniu potomstwa”) miała w osobie Jana Pawła II autentycznego/urzędowego interpretatora. Nie zabraknie też próby określenia, jak mocno Jego nauka motywuje dziś do badań naukowych, które – w trudnym dialogu ze współczesnym światem – stanowią szansę rozwoju doktryny w dziedzinie kanonistyczki i jurysprudencji.

Przyjęte założenia metodologiczne dyktują, by w ostatnim (trzecim) rozdziale ukazane wcześniej dzieło magisterialne Jana Pawła II, a mianowicie kluczową teologiczną ideę *sacramentum matrimonii* tudzież jej nor-

⁷ FC, n. 17.

⁸ FC, n. 18.

⁹ KPK 1983, kan. 1055 § 1; CCEO, can. 776 § 1.

matywny wyraz w kanonach materialnego prawa małżeńskiego, odnieść do konkretu codziennej działalności sądów kościelnych. Posoborowa doktryna małżeńska osiąga bowiem swoiste apogeum w prawno-duszpasteruskich wskazaniach Jana Pawła II, formułowanych przezeń z pozycji najwyższego autorytetu Sędziego i Pasterza Kościoła powszechnego. Jeśli wstępnie przyjąć, że pracownicy kościelnego wymiaru sprawiedliwości są szczególnie powołani, by podejmować ewangelizacyjny wysiłek promowania i ochrony „przymierza miłości małżeńskiej”, to – jak wykażą badania – nowego, głębszego sensu nabiera proklamacja Ojca Świętego: wierność prawdzie stanowi bezwzględny wymóg kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa.

Indeks osobowy

A

Adnès Pierre 173, 337
Alfs Rainer 175, 199, 325
Ardito Sabino 140, 183, 270, 325
Aristoteles 236
Arnold Franz Xaver 62, 335
Arroba Conde Manuel J. 233, 325
Auer Alfons 115, 325
Augustinus Aurelius S. 114, 189, 319
Aymans Winfried 140, 162, 167–168, 176, 196, 204, 210, 286, 325, 329, 331
Aznar Gil Federico Rafael 181, 183, 198, 270, 325, 333

B

Bajda Jerzy 54, 56, 76–77, 79, 98, 100–101, 325
Bal danza Giuseppe 140, 325
Balthasar Hans Urs von 88–89, 188, 325, 337
Bañares Juan Ignacio 266–267, 269, 274–275, 326
Baumann Urs 68, 141, 149, 189, 192, 199, 326
Bellarminus Robertus S. 154, 273, 326
Benedictus XIV PP 250, 319
Benedictus XV PP 320, 341
Benedictus XVI PP 15, 110, 205, 230, 240, 259–266, 268, 272, 284–285, 287, 301, 314, 319

Berlingò Salvatore 232, 326
Bernal Luis C. 42, 326
Bernhard Jean 169, 326
Bersini Francesco 211, 236, 254–255, 326
Bertolini Giacomo 168, 326
Betengne Jean Paul 209, 326
Beyer Jean 158, 162, 170–171, 176, 194–196, 199, 238, 326
Bianchi Paolo 258, 280, 326
Bidagor Raymund 270, 330
Blank Josef 61, 336
Boni Andrea 294
Bonifatius VIII PP. 320
Bonnet Piero Antonio 89, 127, 140, 232, 234, 278, 280, 326
Brugnotto Giuliano 210, 327
Burke Cormac 127, 140, 327
Burke John J. 252, 327
Buttiglione Rocco 25–26, 28–32, 34–36, 38, 186, 327

C

Caffarra Carlo 23, 33–34, 44, 47, 83–88, 114, 123–125, 158, 183, 219, 327
Calamari Mario 267, 327
Cappellini Ernesto 140, 325
Cárcel Ortí Vicente 233, 333–334
Carreras Joan 91, 106, 327
Castaño José F. 140, 167, 174, 183, 327

Cenalmor Daniel 222, 327
 Christen Eduard 73, 327
 Chudy Wojciech 22, 42–43, 46, 83, 122–123, 128, 186, 327, 338–339
 Ciáurriz María José 294, 327
 Ciccone Lino 95, 327
 Cicero Marcus Tullius 299
 Clemens V PP. 320
 Colagiovanni Emilio 206, 254, 282, 327
 Comotti Giuseppe 305, 307–309, 311, 327
 Congar Yves 117, 328
 Connolly Patrick 198, 328
 Corecco Eugenio 140, 162–163, 175, 194, 196, 204, 214, 217, 301, 328, 336
 Corral Salvador Carlos 270, 334
 Crosby John F. 39, 85, 328

D

Dalla Torre Giuseppe 267–268, 271, 274, 328
 Daneels Franz 225–227, 232, 234–235, 258, 262, 276, 286–287, 293, 328
 De Caro Diego 91, 258, 328
 Del Giudice Vincenzo 209, 328
 Della Rocca Fernando 225, 250, 258, 328
 De Paolis Velasio 195, 270, 286, 328, 334
 Denzinger Henricus 342
 Diego-Lora Carmelo de 253, 297, 328
 D' Ostilio Francesco 196, 328
 Dzierżon Ginter 174, 328
 Dzięga Andrzej 226, 254, 257, 329, 335

E

Eder Joachim 167, 169, 329
 Érdö Péter 232, 278, 282, 329
 Erlebach Grzegorz 174, 229, 235, 301, 304, 319, 329, 334

F

Fagiolo Vincenzo 113, 329
 Felici Pericle 171, 177
 Fellhauer David Eugene 182, 329
 Fenrychowa Janina 88, 188, 315
 Flatten Heinrich 282, 329
 Forconi Maria Cristina 113, 125, 329
 Franceschi Héctor 226, 252, 328, 334, 337
 Fumagalli Carulli Ombretta 180, 329

Funghini Raffaello 81, 286, 304, 313, 329
 Furger Franz 73, 327

G

Gałkowski Jerzy W. 22, 186, 338–339
 Gas i Aixendri Monserrat 168, 329
 Gasparri Pietro 341
 Geringer Karl-Theodor 167, 286, 329, 331
 Gerosa Libero 204, 210, 214, 238, 329
 Gherro Sandro 140, 232, 305, 327, 329
 Ghirlanda Gianfranco 105, 195, 208–209, 211, 220–223, 270, 329–330, 334
 Giacchi Orio 140, 173, 180, 182, 198, 270, 278, 328, 330
 Gil Hellín Francisco 21, 87, 330
 Gnilka Joachim 61, 141, 330
 Gordon Ignacio 279, 320
 Goti Ordeñana Juan 179, 181–183, 198, 330
 Góralski Wojciech 140, 169, 199, 212, 233, 270, 276, 330, 339
 Gramatowski Wiktor 23, 334
 Gratianus 320
 Gregorius I PP. 238
 Gregorius IX PP. 270, 320
 Grocholewski Zenon 92, 112, 119, 140, 167, 172, 174, 177, 179–180, 197, 206–207, 213, 215, 223–229, 233, 235, 239–240, 242–244, 246, 248–250, 253, 255–260, 265–266, 268–269, 276, 278–281, 283, 297, 310, 313, 320, 330–331, 333–335
 Grygiel Stanisław 33, 38, 330
 Grześkowiak Jerzy 61, 66, 89, 104, 118, 147–148, 161, 164, 188, 331
 Gullo Carlo 127, 227, 232, 235, 280, 326, 331
 Güthoff Elmar 342

H

Häring Bernhard H. 89, 173, 331
 Haering Stephan 286, 331
 Harman Francis 279, 331
 Heimerl Hans 295, 331
 Heinemann Heribert 199, 237, 331, 333
 Hemmerle Klaus 112, 331
 Henricus de Segusio 210, 327, 331
 Herbst Michele 65, 331
 Herranz Julián 262, 286–287, 331

Hervada Xiberta Francisco Javier 127, 331
 Herzberg Kurt 192, 200, 331
 Hilbert Michael P. 113, 329
 Hilla Dieter Josef 88, 332
 Höfer Josef 342
 Holböck Carl 268, 295, 331–332
 Huber Josef 180, 182, 198, 286, 332
 Huels John M. 289, 294, 332
 Huizing Peter 271

I

Innocentius III PP. 299
 Ioannes XXII PP. 320
 Ioannes XXIII PP. 255, 320
 Ioannes Paulus II PP. 15–19, 22–23,
 32–34, 41–108, 110–114, 116, 118–169,
 172, 175–177, 183–189, 191–195,
 199–209, 211–232, 234–252, 254–267,
 269–270, 272, 274–287, 290, 297–304,
 307–317, 319–323, 325–332, 334,
 337–339, 341–342
 Isidorus Hispalensis S. 236

J

Jiménez Urresti Teodoro Ignacio 294

K

Kaiser Matthäus 174–175, 332
 Kasper Walter 51, 61, 64, 144, 164, 190,
 332
 Kehl Medard 88, 188, 325
 Kelleher Stephen J. 271
 Klenowski Jarosław 89, 331
 Klinger Elmar 51, 332
 Kłoczowski Jan Andrzej 117, 336
 Kobiałka Stanisław 105, 208, 330
 Kowal Janusz 267, 271, 274, 332
 Kowalczyk Józef 15, 16, 332
 Krajczyński Jan 302, 332
 Krukowski Józef 223, 288, 332, 337, 342
 Kubis Katarzyna 204, 329
 Kudasiewicz Józef 52, 63, 74, 141, 189,
 332
 Kustermann Abraham Peter 169, 326

L

Latourelle René 173, 337
 Le Tourneau Dominique 223, 332

Lefebvre Charles 279, 332
 Lener Salvatore 125, 332
 Leszczyński Grzegorz 231, 252, 332
 Llobell Joaquín 226, 231–234, 252, 276–
 279, 281–284, 302, 304, 306–311, 328,
 332, 334, 337
 Lo Castro Gaetano 169, 183, 332
 Lohfink Norbert 64, 151, 333
 López Teodoro 21, 127, 330, 338
 Löser Werner 88, 188, 325
 Loza Fernando 215, 239, 333
 Lüdecke Norbert 167, 173, 333
 Lüdicke Klaus 170, 226, 231, 233–234,
 252, 258, 277, 283, 326, 333, 343

M

Majdański Kazimierz 100, 112, 325, 331,
 338
 Majer Piotr 267, 333
 Malina Artur 217, 335
 Mantuano Ginesio 172–173, 333
 Marcuzzi Piero Giorgio 209, 333
 Marengo Gilfredo 62, 333
 Martin Norbert 61, 336
 Martin Renate 61, 336
 Marzoa Ángel 222, 326–328, 330–331,
 336–337
 Merecki Jarosław 25, 186, 327
 Migne Jacques-Paul 343
 Miralles Antonio 42, 65, 333
 Miras Jorge 222, 326–328, 330–331, 336–
 337
 Modestinus Herennius 180, 197
 Moneta Paolo 233, 333
 Montini G. Paolo 285, 287–297, 333
 Mörsdorf Klaus 204, 210, 325, 333
 Mostaza Rodriguez Antonio 198, 333
 Müller Hubert 167, 195, 210, 333
 Müller Ludger 204, 333
 Mussinghoff Heinz 170, 237, 316, 333–334
 Myszor Wincenty 217, 335

N

Nagórny Janusz 64, 70–71, 76–77, 79,
 120, 162, 188, 333
 Nagy Stanisław 23, 334
 Navarrete Urbano 91, 113, 140, 169, 173,
 179–180, 197–198, 270–271, 275, 282,
 286, 304–306, 310, 329–330, 334

O

- Ochoa Sanz Javier 233, 279, 320, 334
 Örsy Ladislás 127, 334
 Ortiz Miguel Ángel 226, 252, 279, 282,
 328, 334, 337
 Otaduy Javier 288–289, 291–296, 334

P

- Pastwa Andrzej 21, 86, 105, 217, 240, 248,
 264, 271–272, 310, 335
 Paulus VI PP. 46, 80, 94, 96–97, 113, 124,
 169, 184, 194, 204–205, 208, 210–211,
 218, 220, 236–238, 240, 247, 297–298,
 302, 305, 323–324
 Pavanello Pierantonio 250, 252–254, 335
 Paździor Stanisław 257, 335
 Pellegrino Piero 209, 335
 Pękalski Ireneusz 204, 329
 Pfammatter Josef 73, 327
 Pianazzi Giovanni 47, 124, 325, 335
 Pieronek Tadeusz 215, 250–251, 267, 279,
 331, 333, 335
 Pinto Pio Vito 231, 294
 Pius X PP. 284, 320, 324, 341
 Pius XI PP. 154, 236, 324
 Pius XII PP. 255–256, 276–279, 281–283,
 310, 324
 Pompedda Mario Francesco 172, 229, 239,
 253, 299–300, 302–303, 335
 Porębski Andrzej 204, 329
 Pototschnig Franz 295, 331
 Prader Joseph 198, 335
 Pree Helmuth 271, 300–301, 305, 309,
 335
 Primetshofer Bruno 171, 335
 Puza Richard 140, 169, 326, 335

R

- Rahner Karl 51–52, 62, 64, 117, 141–142,
 144, 190, 194, 332, 335–336, 342
 Ratzinger Joseph 61, 67, 70, 115–117, 149,
 163, 193, 263, 336
 Reckers Carolus Aloysius 267, 270, 336
 Reinhardt Heinrich J.F. 237, 333
 Rincón Pérez Tomás 140, 336
 Rinnerthaler Alfred 295, 331
 Roberti Francesco 229, 336
 Robleda Olis 180, 197, 336

- Rodríguez-Ocaña Rafael 222, 235, 297,
 301, 326–328, 330–331, 336–337
 Rodziński Adam 22, 186, 338–339
 Rouco Varela Antonio María 194, 217, 336
 Rozkrut Tomasz 257, 289, 336–337
 Ruiz Retegui Antonio 59, 336

S

- Sabattani Aurelio 233, 334
 Saier Oskar 182, 336
 Salachas Dimitrios 162, 170, 336
 Sánchez Thomas 154, 270, 336
 Sarmiento Augusto 21, 42, 127, 330, 336,
 338
 Scheffczyk Leo 67, 239, 336
 Schillebeeckx Edward 52, 64, 147, 336
 Schlier Heinrich 61, 141, 336
 Schmitz Heribert 167, 286, 329, 331
 Schnackenburg Rudolf 61, 336
 Schneider Theodor 61, 73, 336
 Schönmetzer Adolfus 342
 Schüller Thomas 210, 336
 Schwendenwein Hugo 170, 326
 Scicluna Charles J. 286
 Scola Angelo 42–43, 69, 336–337
 Selge Karl-Heinz 342
 Serédi Jusztinián György 341
 Serrano Ruiz José María 113, 196, 200,
 230, 269, 272–275, 337
 Sobański Remigiusz 105, 182, 194, 204,
 207, 209, 212–213, 215, 217, 220, 226,
 231–234, 238–240, 245, 248–249, 254,
 281–282, 288–289, 299, 335, 337
 Socha Hubert 294, 300, 337
 Stamm Heinz-Meinolf 113, 337
 Stankiewicz Antoni 173, 182, 226, 229,
 231, 236, 258, 277, 289, 337
 Stawniak Henryk 225–226, 338
 Styczeń Tadeusz 22–23, 28–29, 33–34,
 37–41, 44–45, 47, 56–57, 76, 83, 100,
 116, 119–120, 123, 128, 159, 186, 322,
 325, 327–328, 332, 334, 338–339
 Szafrański Adam Ludwik 61, 104, 118, 121,
 331, 338
 Szostek Andrzej 22, 85–86, 186, 313, 327,
 338–339
 Sztafrowski Edward 343
 Sztychmiler Ryszard 16, 112, 126, 140,
 223, 332, 338–339

T

- Tejero Eloy 61, 127, 330, 338
Thomas de Aquino S. 28, 236, 325, 343
Triacca Achille M. 47, 124, 325, 335
Typańska Maria Honorata 213, 330

U

- Ulpianus Domicius 180, 207, 236
Urrutia Francisco Javier 209, 291, 294, 338

V

- Versaldi Giuseppe 256, 338
Viana Antonio 289, 338
Viladrich Pedro-Juan 127, 338

W

- Weigand Rudolf 167, 333

Wesemann Paul 170, 326

Wilińska Zofia 23, 334
Wittstadt Klaus 51, 332
Wojtyła Karol 16, 18, 21–41, 45, 47, 57,
82, 85, 88, 92–101, 110, 113–114, 118,
133, 141, 184, 186, 188, 235, 315, 334,
338–339

Wolicka Elżbieta 42, 339

Wójcik Andrzej 267, 333

Wrenn Lawrence G. 249, 255, 286, 339

Z

Zaggia Cesare 172, 335
Zdybicka Zofia J. 22, 32, 323, 339
Zimoń Damian 217, 335
Zuberbier Andrzej 101, 339
Zubert Bronisław Wenanty 140, 339
Zumaquero José Manuel 21, 127, 330,
338

Ks. Andrzej Pastwa

„Der eheliche Liebesbund“
Johannes Pauls II. Idee einer kanonischen Ehe

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die personalistische Perspektive, die die Wahrheit von der Ehe ausbreitet und die im Magisterium des Vaticanum II. präsent war, fand einen Anhänger in der Person eines der Architekten des Konzils, eines hervorragenden Philosophen und Theologen, und – was wichtig ist – des späteren Fortsetzers des Konzilgedankens im päpstlichen Magisterium: in Karol Wojtyła, dem späteren Papst Johannes Paul II. Daher darf nicht wundernehmen, dass die anthropologisch-theologische und teleologisch-juristische Reflexion des großen Papstes auch heutzutage den Horizont der kirchenrechtlichen Forschungen über die Institution der Ehe und der Familie determiniert.

Der der vorliegenden Untersuchung zugrunde liegende Versuch, das imposante Geisteserbe des unermüdlichen Lehrers und des dem göttlichen Recht Dienenden zu deuten, wurde durch die Definition der Ehe als „eines ehelichen Liebesbundes“ (*Familiaris consortio*, Nr. 11). In dieser Formel erschöpfen sich die Bereiche, die in dieser Untersuchung erforscht werden, und zwar: die Idee des Philosophen und Theologen (Kap. 1), die Idee des allerhöchsten Gesetzgebers (Kap. 2) sowie die Idee des allerhöchsten Kirchenrichters (Kap. 3). Die Ergebnisse lassen sich wie folgt zusammenfassen:

1. Das Bild der menschlichen Person bedingt die Betrachtungsweise des „ehelichen Bundes“ – einer natürlichen Wirklichkeit, die Christus zur Würde des Sakraments erhoben hat. Die vom gegenwärtigen Magisterium ausgearbeitete (den einmaligen Beitrag des Papstes Wojtyła nicht zu vergessen) „adäquate Anthropologie“ enthüllt in der theologischen Perspektive des „Ebenbildes Gottes“ die ganze Tiefe der Wahrheit von der ehelichen *communio personarum*. Die Früchte einer solchen doktrinellen Kraftanstrengung der Kirche – der Reintegration der Lehre *de matrimonio* – sind heutzutage offensichtlich. Die christliche Vision der Ehe, die in den theoretischen Schriften der Matrimonialisten (der Vertreter der Theologie und der Kanonistik) und die im pastoralen Dienst der Kirche verkündet wird, darf nicht von dem personalistischen Bild der Einheit von Mann und Frau absehen, die sich dank der Gabe der Kommunion der Personen konstituiert und die ontisch und genetisch mit dem Geheimnis der Trinität eng verbunden ist. Mit anderen Worten darf die Wahrheit nicht übersehen werden, dass die Relation zur Dreieinigkeit essentiell und zugleich auch existential die in einer Ehe realisierte Berufung zur Liebe bedingt. In diesem Kontext darf der Wert der humanistischen Botschaft, die vom Visionär, Philosophen und Theologen Karol Wojtyła verkündigt wurde, übersehen werden, einer Botschaft, die der Papst Johannes

Paul II. bis zum Ende seines Pontifikats treu blieb. Das Wesen dieser allzeit aktuellen Botschaft ließe sich in der folgenden Behauptung synthetisch zusammenfassen: Der Bund der Ehepartner gründet in einer engen Beziehung zur ontischen Struktur der menschlichen Person, zu ihrer Dynamik und ihrer Zielgerichtetheit. Die eheliche Liebe dagegen, die die Treue und Verbundenheit bis in den Tod auszeichnen, ist ein fundamentales Prinzip und eine feste Basis der „Gemeinschaft des ganzen Lebens“.

2. Die unerschöpfliche Quelle der Doktrin des II. Vatikanischen Konzils von der Ehe, die Johannes Paul II. im Laufe seines Pontifikats zu deuten versuchte, stellt die Kanonistik vor die Aufgabe, die immer aktuelle Botschaft des theologischen Magisteriums in den Boden des kanonischen Ehrechts einzupflanzen. Den Wert und die Bedeutung einer solchen Mission begriff der Gesetzgeber selbst, der von der Sorge angeleitet war, dass die Sprache der Kanones diesen ideell grundlegenden Teil des „Gemeinschaftsgesetzes“, und zwar in der Wechselbeziehung *Ecclesia – Ecclesia domestica* adäquat beschreibt. Hier reicht es aus, zu betonen, dass die Welt der Kanonistik eben diesem Papst eine intensive Beleuchtung des zentralen Stellenwerts des Ehesakraments im Geheimnis (und in der Mission) der Kirche verdankt. Dies war dank der Anwendung des Prinzips der *communio* möglich, das als ein hermeneutischer Schlüssel diente und ekklesiologisch und kanonistisch gesehen grundlegend ist. Nicht zufällig konzentriert sich die Ehedoktrin heute auf die Formel *intima communitas vitae et amoris* (Ehe), die in der *Ecclesia domestica* (christliche Familie) gipfelt. Eine Brücke und eine Klammer zugleich, die die semantischen Bereiche der beiden Wirklichkeiten verbindet, ist der biblische Begriff *foedus*. Daher darf die Verwendung in der kanonischen Umschreibung der ehelichen Gemeinschaft der Formel *consortium totius vitae* in Verbindung mit *matrimoniale foedus* als ein Verdienst der Päpstlichen Kommission zur Revision des CIC angesehen werden. Das Magisterium von Johannes Paul II. führt zu der Feststellung, dass der vollkommeneren Bestimmung des Wesens von Ehe – und zwar im Kontext der gegenseitigen Hingabe der Ehepartner mit dem Zweck, das „Wohl der Eheleute“ und das „Wohl der Nachkommenschaft“ zu verwirklichen – nicht nur die Erfassung des Begriffes *consortium*, sondern auch des Begriffes *communio* dienlich sein wird. Die Absicht ist offenbar: es geht dabei um einen fruchtbringenden Beitrag des *ius matrimoniale* zur prophetisch-pastoralen Sendung der Kirche, die volle Wahrheit über das Wesen der Ehe zu verkünden.

3. Dem durch die Liebe zur *Communio* der Kirche motivierten Dienst des Heiligen Vaters Johannes Paul II., eines würdigen Stellvertreter Christi, des guten Hirten und des gerechten Richters, verdanken wir ein kunstvoll entworfenes ideelles Profil der kirchlichen Rechtsprechung. Ohne zu zögern darf behauptet werden, dass die Klarheit dieses speziellen Magisteriums, das anlässlich der jährlich stattfindenden Audienzen des Papstes für die Römische Rota verkündet wurde, eine präzise Antwort (auch was ihren formal-juristischen Aspekt angeht) auf die Frage gibt, worin denn der organische (unzertrennliche) Zusammenhang zwischen der Funktion eines Kirchenrichters mit dessen Funktion als Seelsorger beruhe. Es darf daher nicht wundernehmen, dass die klar dargebotene doktrinale These von der Unzertrennlichkeit dieser beiden Funktionen in der Lehre des Papstes Wojtyła die Form eines radikal formulierten Appells annimmt: das fundamentale Ziel eines jeden Prozesses, in dem über die Nichtigkeit einer Ehe befunden wird, sei eine getreue Verkündigung der Wahrheit über die menschliche Person und über die eheliche *communio personarum*. Am wortgewaltigsten ertönte dieser Appell in den Aussagen des von der Krankheit schwer gezeichneten Papstes, der bis an sein Lebensende von der Sorge erfüllt war, in diesem besonderen Bereich der Pastoral, der sich mit der Rechtsprechung der Kirche verbindet, möge der *splendor veritatis* immer hell aufleuchten: „In den jährlichen Ansprachen an die Römische Rota habe ich mehrmals an die wesentliche Beziehung erinnert, die zwischen dem Prozeß und der objektiven Wahrheitsfindung besteht. Dafür sollen insbe-

sondere die Bischöfe Sorge tragen, die nach göttlichem Recht die Richter ihrer Gemeinschaften sind. [...] Die Deontologie des Richters hat ihr inspirierendes Kriterium in der Wahrheitsliebe. Er muß deshalb fest davon überzeugt sein, daß es die Wahrheit gibt. Deshalb ist es notwendig, sie zu suchen mit dem echten Verlangen, sie zu erkennen, trotz der Unannehmlichkeiten, die aus dieser Erkenntnis entstehen können. Man muß der Angst vor der Wahrheit widerstehen, die manchmal aus der Furcht erwachsen kann, die Personen zu irritieren. Die Wahrheit, die Christus selbst ist, macht uns frei von jeder Form des Kompromisses mit eigennützigen Lügen. Der Richter, der wirklich als Richter handelt, das heißt mit Gerechtigkeit, läßt sich weder von falschem Mitleid mit den Personen noch von falschen Denkmodellen beeinflussen, auch wenn sie im Umfeld verbreitet sind. Er weiß, daß die ungerechten Urteile nie eine wahre pastorale Lösung sind und daß das Urteil Gottes über das eigene Handeln das ist, was für die Ewigkeit zählt” [Rota-Ansprache 2005]. Nicht nur die Richter, sondern auch alle, die in die kirchliche Rechtsprechung involviert sind, sollten die Inhalte dieser Botschaft, die Johannes Paul II. mit Optimismus, der einem Zeugen der Frohen Botschaft gebührt, in die Welt trug, mit ganzem Ernst aufnehmen und redlich tagtäglich verwirklichen.

Ks. Andrzej Pastwa

„Il patto dell'amore coniugale”
Di Giovanni Paolo II l'idea del matrimonio canonico

S o m m a r i o

La prospettiva personalistica nell'esporre la verità sul matrimonio, presente nel Magistero Vaticano II, ha trovato il suo fautore in uno degli architetti del Concilio — illustre filosofo e teologo, continuatore del pensiero conciliale nel magistero papale — Giovanni Paolo II. Non può quindi meravigliare il fatto che la riflessione antropologico-teologica e teologico-giuridica del grande Papa determina in gran parte l'odierno orizzonte degli studi ecclesiastici dell'istituto del matrimonio e della famiglia.

Il presente lavoro, che ha come scopo di ravvicinare l'imponente patrimonio lasciato da quell'assiduo maestro e servo della legge di Dio, è stato ispirato dalla sua concezione del matrimonio in quanto „il patto dell'amore coniugale” (*Familiaris consortio*, n. 11). Sarà la suddetta formula a focalizzare le questioni esposte nel lavoro: l'idea del filosofo e del teologo (capitolo 1), idea del supremo legislatore (capitolo 2), idea del supremo giudice ecclesiastico (capitolo 3). I risultati dell'indagine si riassumono come segue:

1. L'immagine della persona umana ha un influsso decisivo sulla percezione del „patto coniugale” — di una realtà naturale che Cristo ha elevato alla dignità di sacramento. „L'antropologia adeguata”, elaborata dal Magistero contemporaneo con un inestimabile contributo del papa Wojtyła, rivela il profondo della verità sul matrimonio (*communio personarum*). I frutti di questo sforzo dottrinale della Chiesa, vale a dire della reintegrazione dello studio *de matrimonio*, sono oggi visibili ad occhio nudo. La visione cristiana del matrimonio, presente nelle indagini teologiche dei matrimonialisti (rappresentanti della teologia e della canonistica), nonché diffusa nel servizio sacerdotale della Chiesa, oggi non deve prescindere dall'immagine personalistica della comunità di persone (dell'uomo e della donna) costituita dal dono della comunione personale onticamente e geneticamente unita al Mistero Trinitario. In altre parole, non è possibile evitare la verità in conformità alla quale la relazione nei confronti della Santa Trinità determina in maniera essenziale ed esistenziale la vocazione all'amore che si realizza nel matrimonio. In questo contesto, è difficile ignorare l'importanza del messaggio umanistico annunziato dall'acuto visionario, filosofo e teologo Karol Wojtyła, l'importanza del messaggio cui è rimasto fedele il papa Giovanni Paolo II fino al termine del suo pontificato. Il senso di questo messaggio imperituro, in sintesi, si riassume nella constatazione: il patto coniugale nasce in stretto rapporto con la struttura ontica della persona umana, con il suo dinamismo e la sua intenzionalità, mentre

l'amore coniugale, fedele e esclusivo fino alla morte, è il principio fondamentale e la forza permanente della „comunità di tutta la vita”.

2. L'inesauribile tesoro della dottrina del sacramento del matrimonio lasciato dal Concilio Vaticano II, che Giovanni Paolo II ha cercato di promuovere nel corso del suo Pontificato, pone alla canonistica il compito sempre attuale di innestare il Magistero teologico nell'ambito del diritto matrimoniale canonico. L'importanza del suddetto compito era evidente al legislatore codicistico stesso, il quale ha badato al fatto che il linguaggio dei canoni descrivesse debitamente la parte nodale del „diritto della comunità” sull'asse *Ecclesia – Ecclesia domestica*. Basta pensare che il mondo della canonistica debba proprio a quel papa la focalizzazione del sacramento del matrimonio quale punto centrale del mistero (della missione) della Chiesa; ciò grazie al principio della „comunione” in quanto chiave ermeneutica inestimabile ed essenziale dal punto di vista ecclesiologico nell'ambito del diritto. Non a caso la dottrina matrimoniale oggi si concentra sulla formula *intima communitas vitae et amoris* (il matrimonio), il cui culmine è *Ecclesia domestica* (la famiglia cristiana). Il fermaglio, per così dire, che tiene uniti i campi semantici delle due realtà è la nozione biblica di *foedus*. Bisogna quindi considerare come successo della Pontificia Commissione per la Revisione del Codice di Diritto Canonico il ricorso alle tradizionali *consortium totius vitae* e *matrimoniale foedus* nella definizione canonica della comunione coniugale. Eppure il magistero di Giovanni Paolo II porta alla conclusione che gli studi approfonditi del senso della nozione di *communio*, e non solo di *consortium*, serviranno ad un riconoscimento più saldo dell'essenza del matrimonio – in particolare nel contesto della reciproca dedizione dei coniugi alla realizzazione dei due scopi: del „bene dei coniugi” e del „bene dei figli”. L'intenzione è chiara: si tratta di un proficuo contributo di *ius matrimoniale* nella missione profetico-sacerdotale della Chiesa di esporre la piena verità del matrimonio.

3. Il profilo ideologico meticolosamente disegnato della giustizia ecclesiastica si deve al Santo Padre Giovanni Paolo II – il dignitoso successore del Cristo Buon Pastore e Giudice Giusto – e al suo ventisettennale servizio all'insegna dell'amore per la Chiesa-Comunione. Oggi senza alcun dubbio si può constatare che la chiarezza del particolare magistero, annunciato in occasione delle udienze annuali al Tribunale della Rota Romana, dà una risposta precisa, anche dal punto di vista formale-giudiziario, alla domanda sul senso dell'unione organica (indivisibile) tra la funzione del giudice ecclesiastico e il suo ruolo come sacerdote. Non stupisce il fatto che la tesi dottrinale relativa all'indivisibilità dei suddetti ruoli, chiaramente formulata nell'insegnamento del papa Wojtyła, diventa una sorta di appello radicale: lo scopo fondamentale di ogni processo matrimoniale è una fedele proclamazione della verità della persona umana e della *communio personarum* nel matrimonio. Forse il sopraddetto appello risuona più forte nelle parole del Santo Padre „vicino al suo tramonto”, sempre preoccupato per lo *splendor Veritatis* affinché esso illumini limpido e continuo il campo nevralgico del servizio sacerdotale, ovvero l'amministrazione della giustizia nella Chiesa: „Nei discorsi annuali alla Rota Romana ho più volte ricordato l'essenziale rapporto che il processo ha con la ricerca della verità oggettiva. Di ciò devono farsi carico innanzitutto i Vescovi, che sono i giudici per diritto divino delle loro comunità. [...] La deontologia del giudice ha il suo criterio ispiratore nell'amore per la verità. Egli dunque deve essere innanzitutto convinto che la verità esiste. Occorre perciò cercarla con desiderio autentico di conoscerla, malgrado tutti gli inconvenienti che da tale conoscenza possano derivare. Bisogna resistere alla paura della verità, che a volte può nascere dal timore di urtare le persone. La verità, che è Cristo stesso, ci libera da ogni forma di compromesso con le menzogne interessate. Il giudice che veramente agisce da giudice, cioè con giustizia, non si lascia condizionare né da sentimenti di falsa compassione per le persone, né da falsi modelli di pensiero, anche se diffusi nell'ambiente. Egli sa che le sentenze ingiuste non costituiscono mai una vera soluzione pastorale, e che il giudizio di Dio sul proprio

agire è ciò che conta per l'eternità” [Discorso di Giovanni Paolo II al Tribunale della Rota Romana, 2005]. Non solo i giudici, ma ogni servitore della giustizia ecclesiastica, deve con assoluta serietà riconoscere e promuovere scrupolosamente il contenuto del messaggio che Giovanni Paolo II ha annunciato con un ottimismo degno del fedele testimone della Buona Notizia.

Redaktor
Małgorzata Pogódeck

Projektant okładki
Paulina Tomaszewska-Ciepły

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Agnieszka Plutecka

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1887-5

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 22,5. Ark. wyd. 30,5.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 48 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

